

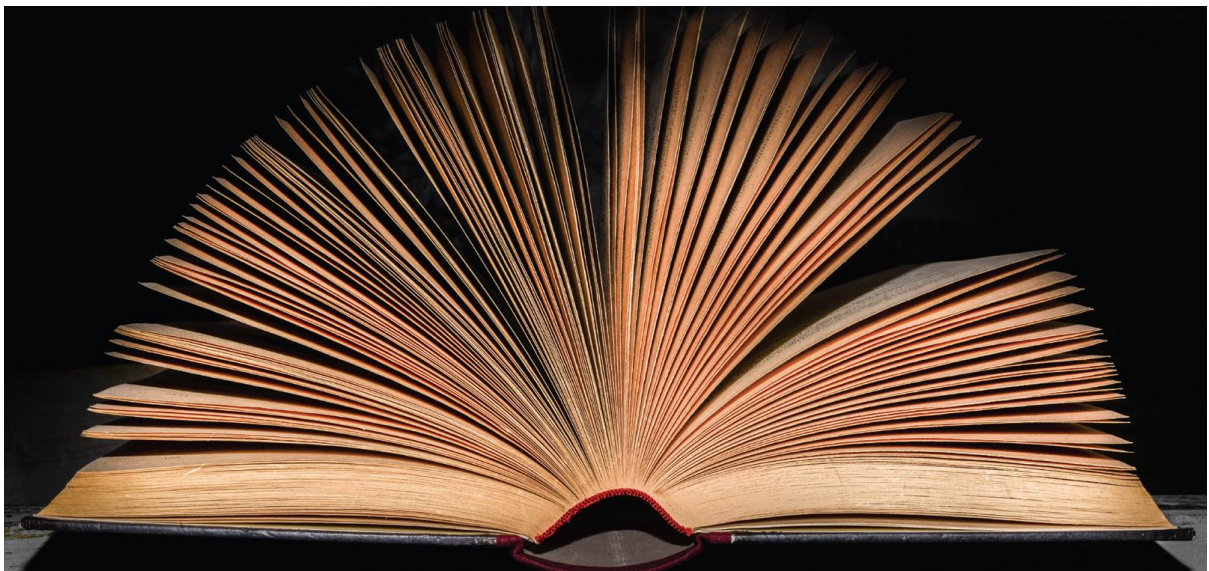
Η ΓΩΝΙΑ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Γεωργίου Ί. Βιλλιώτη

Φιλολόγου – Θεολόγου

ΑΛΗΘΕΥΟΝΤΕΣ ΕΝ ΓΛΩΣΣῃ

Ποιός δέν έχει άκούσει τήν παύλεια ρήση «**ό τεθνεός δεδικαίωται;**». Τήν χρησιμοποιουόν πολλοί, εὐάριθμοι (λίγοι) ὅμως γνωρίζουν τό νόημά της. Ὅταν κάποιος πεθάνη καί άκούγονται έπικριτικά σχόλια γιά τόν μακαρίτη, λέγεται συχνά «Ὅ,τι έκανε-έκανε· ό τεθνεός δεδικαίωται», ήτοι διαγράφηκαν οί άμαρτίες του, συγχωρέθηκε, σώθηκε. Ὅμως ό Απόστολος Παῦλος δέν έννοούσε αυτό. Στήν περικοπή λοιπόν ὅπου περιέχεται ή φράση μας ό Απόστολος Παῦλος αναφέρεται στό Βάπτισμα. Τό Βάπτισμα, γράφει, είναι τό «όμοίωμα» τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Ὅπως ό Χριστός σταυρώθηκε καί τάφηκε, έτσι καί έμεις κατά τό μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος συσταυρωνόμαστε καί συνενταφιαζόμαστε μέ τόν Χριστό. Καί ὅπως κατά τόν θάνατο τοῦ Χριστοῦ νεκρώθηκε ή άμαρτία, έτσι κατά τήν Βάπτισή ό παλαιός άνθρωπος συνεσταυρώθη γιά νά καταργηθή τό σῶμα τής άμαρτίας «του μηκέτι δουλεύειν ήμās τῇ άμαρτία». Από τήν στιγμή πού άξιωθήκαμε νά βαπτιστοῦμε, πρέπει νά πεθάνουμε γιά τήν άμαρτία. Ὅπως ό βιολογικά νεκρός δέν μπορεί νά άμαρτήση, γιατί έχει πεθάνει, έτσι καί ό άνθρωπος τής Χάριτος ὀφείλει νά μήν άμαρτάνη. Η ένωση μέ τόν Χριστό είναι άσυμβίβαστη μέ τήν άμαρτία· αυτό είναι τό νόημα τής έπίμαχης φράσης, τήν ὁποία παρερμηνεύουμε, επειδή δέν γνωρίζουμε ὀλόκληρη τήν περικοπή τοῦ Αποστόλου, τήν ὁποία μπορείτε νά βρῆτε στήν *Πρός Ρωμαίους* έπιστολή στό 6^ο κεφάλαιο, εδάφια 1-14. Ἴσως ή παρερμηνεία νά ὀφείλεται καί στήν άρχαιοελληνική αντίληψη ὅτι δέν πρέπει νά κακολογοῦμε τόν νεκρό, τήν ὁποία υιοθέτησαν άργότερα καί οί Ρωμαῖοι.

ΤΙΜΑΛΦΕΙΣ ΛΕΞΕΙΣ

Πολυσχιδής είναι αυτός πού εξαπλώνεται σέ πολλούς κλάδους, σέ πολλά πεδία, ό πολυδιάστατος, ό πολύπλευρος, ό πολυμερής, ό πολυσύνθετος: Τό πολυσχιδές έργο του φωτίζει ὅλες σχεδόν τίς πτυχές τής λαϊκής μας παράδοσης, οί πολυσχιδεῖς δραστηριότητες τόν κατατάσσουν μεταξύ

τῶν πίο σημαντικῶν πολιτικῶν τῆς ἐποχῆς του, πολυσχιδῆς προσωπικότητα. Τό ἐπίθετο εἶναι ἀρχαῖο (πολυ-σχιδῆς < σχίζω) καί σήμαινε χωρισμένος σέ πολλά μέρη. «**Πολυσχιδῆς μῦς**» εἶναι ὁ μῦς τοῦ ἐγκαρσιονωτιαίου συστήματος τῆς ράχως, πού ἀποτελεῖται ἀπό πολλά τμήματα.

ΑΝΑΚΑΛΥΠΤΩ ΤΙΣ ΡΙΖΕΣ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

Ἀμαρτάνω σήμαινε ἀρχικά «ἀποτυγχάνω τόν στόχο μου, ρίχνω τό βέλος καί δέν πετυχαίνω τόν στόχο μου» καί ἀργότερα διαπράττω ἠθικό παράπτωμα. Προέρχεται ἀπό τό στερητικό **α** καί τήν ρίζα **σμάρ-** ἢ **μέρ-**. Ὁμόρριζα εἶναι τό **μέρος**, ἡ **μέριμνα**, ἡ **μοῖρα**, ὁ **μοιραῖος**, ὁ **ἄμοιρος**, ὁ **δύσμοιρος**, ὁ **ἰσόμοιρος**, ὁ **κακόμοιρος**, ὁ **μεμψίμοιρος** καί ἡ **εἰμαρμένη**. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφοροτική σημασία τῶν παραπάνω λέξεων, ἀφοῦ προέρχονται ἀπό τήν ἴδια ρίζα; Ἡ ρίζα **σμάρ-** «σκέφτομαι, φροντίζω, προνοῶ» μᾶς ἔδωσε τήν **μέριμνα** (ἡ πρόνοια, ἡ φροντίδα γιά κάτι), τήν **Μοῖρα** ἢ **Εἰμαρμένη** (τήν θεά τοῦ πεπρωμένου, ἡ ὁποία προνοεῖ, ὥστε νά μοιράση στόν καθένα τό καλό ἢ κακό μερίδιο τῆς ζωῆς του), τήν **μοῖρα** (τό μερίδιο τοῦ καθένα στήν ζωή), τόν **μεμψίμοιρο** (αὐτόν πού μέμφεται τήν **μοῖρα**, δηλαδή τόν γκρινιάρη) καί τά ὁμόρριζά τους. Ἄρα τό **ἀμαρτάνω** θά σήμαινε δέν προνοῶ, δέν φροντίζω οὕτως ὥστε νά πετύχω τόν στόχο, ἀποτυγχάνω.

ΟΜΙΛΕΙΤΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Τά μπέστ σέλερ, τά βιβλία τά πρῶτα σέ πωλήσεις, μπορούμε κάλλιστα νά τά ἀποδώσουμε **εὐπώλητα** ἢ **πολυπώλητα** ἢ **πλειονοπώλητα**.

ΛΑΘΟΘΗΡΙΕΣ

Ὅρισμένοι γλωσσοδίφες ἀπό ὑπερβάλλοντα ζήλο γιά τήν γλῶσσα μας ἐπιδίδονται σέ ἕνα κυνήγι λαθῶν πού καί νόημα δέν ἔχει, ἀλλά καί τά λάθη πού ἀνακαλύπτουν δέν εἶναι πολλές φορές λάθη. Μᾶς λένε λοιπόν οἱ λαθοθηῖρες νά μήν χρησιμοποιοῦμε τήν φράση στό **μάτι τοῦ κυκλῶνα** (π.χ. βρέθηκε στό μάτι τοῦ κυκλῶνα) μέ τήν ἔννοια τῆς δεινῆς καταστάσεως στήν ὁποία περιέρχεται κάποιος συνήθως ὅταν βρίσκεται στό στόχαστρο ἀτόμων πού ἐνεργοῦν ἐναντίον του, διότι στό ἐπίκεντρο τοῦ κυκλῶνα δέν πνέουν ἄνεμοι. Οἱ ὁμιλητές πού πρωτοχρησιμοποίησαν μέ αὐτήν τήν «λανθασμένη» ἔννοια τήν φράση πιθανόν νά μήν γνώριζαν ἐπακριβῶς τό ἀτμοσφαιρικό αὐτό φαινόμενο καί τῆς ἀπέδωσαν τήν γνωστή σημασία. Βάρυνε στήν σκέψη τῶν ὁμιλητῶν πιθανόν ἡ εἰκόνα, πού μοιάζει μέ χοάνη ἀναρρόφησης. Συνοψίζουμε: μπορούμε ἄφοβα νά χρησιμοποιοῦμε τήν φράση, ἀκόμα καί ἂν πέσουμε στό μάτι τοῦ κυκλῶνα τῶν λαθοθηρῶν.

ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ὅλοι χρησιμοποιοῦμε **ἐπιχειρήματα** γιά νά πείσουμε τόν συνομιλητή μας γιά τήν ὀρθότητα τῶν ἀπόψεών μας. Ἄλλα ἀπό αὐτά εἶναι πειστικά, ἄλλα ὄχι. Τά ἐπιχειρήματά μας μπορεί νά εἶναι ἀκαταμάχητα, ἀποστομωτικά, ἀτράνταχτα ὅταν κανεῖς δέν μπορεί νά τά ἀντικρούση. *Σοβαρό, στεγανό* ἢ *τετράγωνο* εἶναι τό ἐπιχείρημα πού στηρίζεται στόν ὀρθό λόγο, δύναται ὅμως κάποιος νά τό ἀποκρούση μέ ἕνα ἐξίσου λογικό ἐπιχείρημα, κατά τό «λόγω παλαίει πᾶς λόγος». Στόν ἀντίποδα τά ἐπιχειρήματα εἶναι *ἀνεδαφικά, ἀστήρικτα, σαθρά*. Αὐτά εὐκόλα καταρρίπτονται. Ἰδιαίτερη προσοχή χρειάζεται μέ ἐκείνους πού ἐμπρόθετα ἐπιχειροῦν νά μᾶς παραπλανήσουν μέ τά παραπειστικά ἢ παροδηγητικά τους ἐπιχειρήματα πού ὁμοιάζουν ἐξωτερικά μέ ἐγκυρους συλλογισμούς. Αὐτά τά *σοφιστικά, κακόπιστα* καί *στρεψόδικα* ἐπιχειρήματα ὀνομάζονται σοφιστεῖες ἢ σοφίσματα. Τά τελευταῖα μέ δυσκολία ἀντικρούονται. Ὅρισμένοι ὁμιλητές χρησιμοποιοῦν ἐπιχειρήματα πού στρέφονται κατά τῶν ἴδιων τους τῶν ἐπιχειρημάτων. Πρόκειται γιά *ἀλληλογρονθοκοπούμενα, ἀλληλοαναιρούμενα, ἀντιφατικά, ἀλληλοσυγκρούμενα* ἐπιχειρήματα. Εὐχῆς ἔργον εἶναι νά ἔχουμε στήν φαρέτρα μας, στό ὄπλοστάσιό μας ὄχι μόνο πειστικά, ἀλλά καί καλόπιστα ἐπιχειρήματα. Ἡ γυμνότης ἐπιχειρημάτων ἢ ἡ παράταξη τρωτῶν ἐπιχειρημάτων ἢ ἀντεπιχειρημάτων μᾶς ἐκθέτουν στόν συνομιλητή μας. Σέ αὐτήν τήν περίπτωσι «κρεῖττον τό σιγᾶν τοῦ λαλεῖν».

ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ

Κλασσικός ή κλασικός; Η λέξη πρωτοεμφανίζεται στον Ρωμαϊκό χώρο. Ύψηλότερη χρήση της λέξης υπάρχει στον ιστορικό του 1^{ου} αιώνα Φλάβιο Ίωσηπο (Περί του Ίουδαϊκού πολέμου). Classicus ονομαζόταν όποιος ανήκε στην πρώτη οικονομική τάξη. Ο χαρακτηρισμός αυτός δόθηκε από τον Gellius στους άριστους συγγραφείς της αρχαιότητας κατά τον 2ο μ.Χ. αιώνα.

Στην Αναγέννηση classici ονομάζονταν οι συγγραφείς που διδάσκονταν στα σχολεία, δηλαδή οι άρχαιο Έλληνες, τους οποίους θεωρούσαν υποδειγματικούς. Έτσι φτάσαμε στην σημερινή σημασία του ποιοτικού που αντέχει στον χρόνο. Αν και η αρχή της απλογράφησης των ξένων λέξεων είναι σωστή, νομίζουμε ότι ο **κλασσικός** πρέπει να εξαιρεθεί από αυτόν τον κανόνα και να γραφεί με δύο σ. Η λέξη έχει εισαχθεί πολύ νωρίς στο ελληνικό λεξιλόγιο και έχει καθιερωθεί με δύο σ. Επίσης από αυτόν τον κανόνα πρέπει να εξαιρεθούν λέξεις που κουβαλούν ιστορικές μνήμες και έχουν έντυπωθή οπτικά στην συνείδηση των Ελλήνων, όπως η **Λωζάννη** (γνωστή από την όμώνυμη συνθήκη) και ο **κομμουνισμός**.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ

Όταν προσπαθούμε να αυτοσυγκρατηθούμε και να μην έκστομίσουμε βρισιά, άπρεπη λόγο ή κατηγορία έναντι κάποιου λέμε την φράση: «θου, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου». Πρόκειται για 3^ο στίχο από τον 140^ο Ψαλμό του Δαυΐδ, που ψάλλεται στον Έσπερινό: «θου, Κύριε, φυλακήν τῷ στόματί μου καὶ θύραν περιοχῆς περί τά χεῖλη μου» (Θέσε, Κύριε, φρουρά στο στόμα μου, ὥστε νά ἐλέγῃ καί νά μὴν ἀφήνῃ νά βγαίνουν ὅλα τὰ λόγια μου. Θέσε, Κύριε, θύρα, ὥστε νά περικλείῃ τὰ χεῖλη μου, γιά νά μὴν ἐξέρχωνται λόγοι κακοί ἀπό αὐτά).

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ

Γράφουμε **ὄνομα** μέ ὄμικρον, ὄμως **ἐπώνυμο** μέ ὠμέγα, **ὀμαλός** μέ ὄμικρον, **ἀνώμαλος** μέ ὠμέγα, **ὄροφος** ἀλλά **διώροφος**, **ὀδύνη** ἀλλά **ἐπώδυνος**, ὄρυχεῖο ἀλλά **μεταλλωρυχεῖο**. Πρόκειται γιά τόν νόμο τῆς ἐκτάσεως ἐν συνθέσει ἢ τῆς συνθετικῆς ἐκτάσεως ἢ τόν νόμο τοῦ Wackernagel, τοῦ Ἑλβετοῦ γλωσσολόγου πού ἀνέλυσε πρῶτος αὐτό τό φαινόμενο. Ὄταν τό πρῶτο συνθετικό λήγη σέ φωνῆεν καί τό δεύτερο ἀρχίξη ἐπίσης ἀπό φωνῆεν, τό πρῶτο φωνῆεν ἐκθλίβεται, ἐνῶ τό δεύτερο τρέπεται στό ἀντίστοιχο μακρό. Ἐπομένως τό **ο** θά γίνη **ω**, τό **ε** θά γίνη **η** καί τό **α** θά γίνη **η**: ἐπί + ὄνομα (ὄνομα) → ἐπώνυμο, ὑπό + ἐρέτης > ὑπηρέτης, στρατός + -αγός (ἄγω) → στρατηγός, ὑπό + ἄνεμος → ὑπήνεμος. Ὄταν ὄμως τό ἀρκτικό φωνῆεν τοῦ β' συνθετικοῦ ἀκολουθῆται ἀπό δύο ἢ περισσότερα σύμφωνα, δέν ἰσχύει ὁ κανόνας: φίλ-**ἀνθρ**ωπος. Στήν πραγματικότητα δέν πρόκειται γιά ἐξαιρέση. Ἐνα φωνῆεν μπροστά σέ δύο ἢ τρία σύμφωνα λογίζεται ὡς μακρόν (θέσει μακρά). Ἐπίσης δέν ἐκτείνονται κανονικά ὡς σύνθετα τά δεύτερα συνθετικά πού ἀρχίζουν ἀπό δασυνόμενο φωνῆεν: ἐπί + ὀδός → ἐφόδιο, παρά + ὄμοιος → παρόμοιος.